

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ РАКЕТНОЇ ЗБРОЇ: КРИМІНАЛЬНІ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА СУДОВО-ЕКСПЕРТНІ АСПЕКТИ

Кірін Р. С., Коротасєв В. М.

ВСТУП

Якщо станом на кінець листопада 2022 р., з початку повномасштабного вторгнення російські окупанти (далі – РФ) випустили по Україні, понад 4 тис. різноманітних ракет всіх типів¹, то на початок лютого 2023 р. ця цифра вже наближається до 5 тис. Зокрема, мова йде про: – балістичні ракети оперативного-тактичних ракетних комплексів класу земля-земля «Іскандер» (індекс комплексу – 9К720, за класифікацією МО США і НАТО – SS-26 Stone); – тактичний (дивізійний) ракетний комплекс «Точка-У» (за класифікацією НАТО – SS-21 Scarab A); – гіперзвуковий авіаційний ракетний комплекс Х-47М2 «Кінджал»; – береговий ракетний комплекс «Бастіон» з надзвуковою універсальною протикорабельною ракетою П-800 «Онікс»/»Яхонт» (за класифікацією НАТО – SS-N-26 Strobile); – крилаті ракети морського, повітряного та наземного базування (оперативна крилата ракета «Калібр» (за класифікацією НАТО – SS-N-27 Sizzler), стратегічна крилата авіаційна ракета Х-101 (у класифікації НАТО не значиться), Х-555, стратегічна авіаційна крилата ракета Х-55 (за класифікацією НАТО – AS-15 Kent), надзвукова крилата протикорабельна ракета Х-22 «Буря» (за класифікацією НАТО – AS-4 Kitchen)) тощо.

При цьому зазначена кількість не враховує ракети сімейства зенітно-ракетних систем середнього радіуса дії С-300 різних модифікацій (за кодифікацією НАТО – SA-10 Grumble, SA-12 Giant/Gladiator, SA-20 Gargoyle), а також таких авіаційних ракет як Х-59 (високоточна авіаційна ракета класу «повітря-поверхня» середнього радіусу дії «Овод», «виріб Д-9», за кодифікацією НАТО AS-13 Kingbolt) та Х-58 (протирадіолокаційна ракета, «виріб 112», «виріб Д-7», за кодифікацією НАТО – AS-11 Kilter).

Подібних масштабів ракетного тероризму планета ще не бачила. Тож, не залежно від того, до якого механізму міжнародного правосуддя прийде антимилітарна світова спільнота для притягнення воєнних злочинців до відповідальності, вітчизняні криміналісти та судові експерти мають зібрати якомога повну доказову базу злочинів, у тому

---

¹ Ігнат Ю. РФ вже випустила по Україні понад 4 тисяч різноманітних ракет. (27.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

числі, із застосуванням ракетної зброї, як найбільш руйнівний та небезпечний їх різновид.

1. Проблемні кримінально-правові аспекти злочинів, пов'язаних із застосуванням ракетної зброї

Безумовно будь-який воєнний злочин, скоєний країною-агресором проти України не має залишитися безкарним та потребує міжнародного розгляду та засудження. Наразі існує кілька варіантів створення відповідної судової інституції: 1) двосторонній договір між Україною та Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН), схвалений Генеральною асамблеєю, що забезпечує політичну підтримку всієї міжнародної спільноти і створює окремий трибунал; 2) внутрішній суд, створений Україною, з додаванням міжнародного елемента з боку Європейського Союзу (далі – ЄС) або Ради Європи, з можливим схваленням Генеральною асамблеєю ООН; 3) спеціалізований міжнародний суд за підтримки ООН; 4) спеціальний міжнародний трибунал за підтримки міжнародної спільноти².

Втім, окрім зазначених проблем у судових відносинах, вбачаються наявними й такими, що потребують вирішення, окремі питання у сфері кримінальних правовідносин.

По-перше, необхідно встановити усю сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що дозволяють кваліфікувати суспільно-небезпечне діяння як конкретне кримінальне правопорушення. В даному випадку мова йде про знаряддя злочину, використовуючи які особа вчиняє вплив (як правило, руйнівний) на матеріальні об'єкти, місце, час, спосіб і обстановку, як ознаки об'єктивної сторони злочину, а також про спеціальних суб'єктів – співучасників кримінального правопорушення (осіб, що його організували (відавляли наказ), сприяли та виконували), як ознаки суб'єктивної сторони злочину.

Конвенція Ради Європи³ розуміє під поняттям «знаряддя й засоби злочину» будь-яке майно, яке використовується чи може

---

² Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів іноземних держав стосовно створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України : Постанова Верховної Ради України від 7 жовтня 2022 р. № 2663-ІХ. *Офіційний вісник України* від 21.10.2022 р., № 82, ст. 5000.

³ Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : міжнародний документ Ради Європи від 16.05.2005 р. (ратифіковано з заявами і застереженнями Законом України № 2698-VI від 17.11.2010 р.). *Офіційний вісник України* від 10.06.2011 р., № 41, / № 95, 2010, ст. 3374 /, ст. 1705.

використовуватися будь-яким чином, цілком або частково, для вчинення злочину чи злочинів.

У своєму науковому дослідженні З. Є. Романівка, удосконалюючи ці поняття, запропонував розуміти під ними підшукане, виготовлене, пристосоване чи використане суб'єктом злочину матеріальне чи інше утворення, яким безпосередньо заподіюється або створюється загроза заподіяння істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони (знаряддя вчинення злочину), яке створило чи могло створити відповідні умови для вчинення злочину (засоби вчинення злочину)⁴.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Порушення законів та звичаїв війни» (міжнародного гуманітарного права, далі – МГП), в якому знаряддям виступає ракетна зброя характеризується переважно діями у таких формах: 1) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; 2) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 3) віддання наказу про вчинення таких дій.

По суті такий виклад статті КК є бланкетним, а відтак кваліфікація подібних злочинів потребує звернення до джерел МГП (законів та звичаїв ведення війни, викладених у нормах, статтях і правилах конвенцій, додаткових протоколів до конвенцій або у нормах звичаєвих правил), які й наповнюватимуть її зміст.

При цьому зазначаємо, що у чинному КК термін «ракета» вживається лише один раз у ст. 282 «Порушення правил використання повітряного простору» – злочин, об'єктивну сторону якого характеризує порушення правил пуску ракет, проведення всіх видів стрільби, вибухових робіт або вчинення інших дій у повітряному просторі.

Більше того, національне законодавство наразі взагалі не розглядає таке поняття як «ракетна зброя». Тому, провівши аналогію з поняттям «вогнепальна зброя», можна запропонувати відповідну дефініцію.

Так, Регламент Європейського Парламенту і Ради ЄС визначає, що «вогнепальна зброя» означає будь-яку переносну ствольну зброю, яка здійснює постріл, призначена або може бути пристосована для здійснення пострілу чи прискорення кулі або снаряду за рахунок енергії вибухової речовини⁵.

---

⁴ Романівка З.Є. *Знаряддя та засоби вчинення злочину за кримінальним правом України* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / – Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2020. – 21 с. – С. 5.

⁵ Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 258/2012 від 14 березня 2012 р. про імплементацію статті 10 Протоколу ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти

У відомчому наказі Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС) «вогнепальна зброя» розуміється як зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння металюного заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані⁶.

В наказі іншого міністерства поняття «вогнепальна зброя» вживається у такому значенні – пістолети, револьвери, автомати, а також набой до них⁷.

Тож, поняття «ракетна зброя» можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. Останнє пропонується визначити у такій редакції: ракетна зброя – це будь-який ракетоносій, що здійснює постріл (пуск), призначений або може бути пристосований для здійснення пострілу ракетою.

Звісно, при цьому слід розрізняти поняття «ракетоносій» – апарат, який носить (транспортує) саму ракету (літак, надводний чи підводний корабель, автомобіль, потяг тощо) і з якого відбувається її пуск, та «ракета-носій» – апарат, що використовує принципи реактивного руху і призначений для виведення корисного вантажу у повітряний, космічний простір.

Як зазначено у заяві ЄС, виголошеній під час спеціального засідання Постійної ради ОБСС, ракетні атаки з боку РФ націлені на завдання максимальної шкоди мирному населенню. Невибіркові атаки на цивільних осіб або цивільні об'єкти без розрізнення, а також навмисні

транснаціональної організованої злочинності (Протокол ООН про вогнепальну зброю), та про встановлення дозволів на експорт і заходів щодо імпорту та транзиту вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боеприпасів до неї : міжнародний документ Європейського Союзу. *Офіційний вісник Європейського Союзу* від 30.03.2012 р., / L 94 /, стор. 1.

⁶ Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металюними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>

⁷ Про затвердження Порядку зберігання, обліку, перевезення, охорони та використання вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, спеціальних засобів у Департаменті спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної митної служби України для спеціальної підготовки посадових осіб Державної митної служби України : наказ Міністерства фінансів України 22 квітня 2021 р. № 230. *Офіційний вісник України* від 20.08.2021 р., № 64, ст. 4085.

напади на мирне населення як таке або на окремих цивільних осіб, які не беруть участі у бойових діях, заборонені МГП і є воєнними злочинами⁸.

Обмеженість права сторін збройного конфлікту в засобах і методах, які можуть бути використані, закріплена ст. 35 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08.06.1977 р.⁹

Саме ця норма є концептуальною основою для встановлення критеріїв заборони використання засобів і методів ведення бойових дій. Загалом у нормах договірного та звичаєвого МГП виділяють три критерії визнання засобів і методів забороненими¹⁰: 1) невибірковість дії засобів та методів; 2) ймовірність завдання надмірних пошкоджень або страждань; 3) наслідки, до яких можуть призвести засоби та методи.

Дійсно, Конвенцію ООН¹¹, яка ґрунтується на принципі міжнародного права, що забороняє застосування у збройних конфліктах зброї, снарядів і речовин та методів ведення війни, які можуть завдати надмірних ушкоджень або призвести до зайвих страждань, слід вважати джерелом МГП, що закріплює заборону застосування певних засобів ведення війни.

Також звичаєве МГП, зокрема Женевські конвенції 1949 р. та протоколи до них¹², вимагають, щоб рушійним принципом війни була військова необхідність, що зобов'язує всіх комбатантів спрямовувати свої дії на законні військові цілі, тобто, закони війни вимагають баланс між військовою місією та людяністю. Такими, що заслуговують на увагу вбачаються й положення Римського статуту Міжнародного

---

⁸ Тимур Короткий & Інна Заворотько. Заборонені засоби та методи ведення бойових дій, які Росія використовує у війні проти України. (13.06.2022). URL: <https://zmina.info/articles/zaboroneni-zasoby-ta-metody-vedennya-bojovyh-dij-yaki-rosiya-vykorystovuye-u-vijni-proty-ukrayiny/>

⁹ Євросоюз про ракетні обстріли рф: Атаки проти цивільних є воєнними злочинами. (12.10.2022). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3591339-evrosouz-pro-raketni-obstrili-rf-ataki-proti-civilnih-e-voennimi-zlocinami.html>

¹⁰ Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. (ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI від 18.08.1989 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України* від 1990 р., № 1, стор. 25.

¹¹ Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибірову дію : міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 10.10.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text

¹² Конвенція про захист цивільного населення під час війни : міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 12.08.1949 р. (ратифіковано із застереженнями Указом Президії Верховної Ради УРСР від 03.07.1954 р.). *Офіційний вісник України* від 16.04.2013 р., № 27, ст. 942.

кримінального суду, який наша країна підписала ще 20.01.2000 р.¹³, але так і не ратифікувала, хоча після угоди про Асоціацію з ЄС у 2014 р. його ратифікація є одним із прямих міжнародних зобов'язань України. Виходячи зі змісту до цього документу очевидними, серед іншого, й є такі закони війни:

1) умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам, яка буде явно надмірною в порівнянні з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою;

2) застосування зброї, боєприпасів і матеріалів, а також методів ведення війни такого характеру, які спричиняють надмірні ушкодження чи непотрібні страждання або які за своєю суттю є невибірковими;

3) умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях;

4) умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є військовими цілями тощо.

2. Окремі процесуальні проблеми залучення експерта для ідентифікації знаряддя злочинів держави-агресора

Наслідок повномасштабної війни РФ, застосування в якості знаряддя воєнних злочинів ракетної зброї – сотні міст України просто спалені, тисячі людей загинули, мільйони виїхали до інших країн, рятуючись від війни¹⁴.

Беручи до уваги Статут ООН та Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 3314 «Визначення агресії» від 14.12.1974 р., Верховна Рада України ще у 2015 р. визнала РФ державою-агресором та закликала міжнародних партнерів України, серед іншого, не допустити безкарності винних за злочини проти людяності, вчинені від початку російської агресії проти України¹⁵.

Ще однією постановою парламент рекомендував Генеральній прокуратурі України, Службі безпеки України (далі – СБУ) та

---

¹³ Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

¹⁴ Зеленський В. З початку повномасштабної війни Росія випустила по Україні майже 5 тис. ракет. (20.11.2022). URL: <https://ukranews.com/ua/news/896275-z-pochatku-rovnomasshtabnoyi-vijny-rosiya-vypustyla-po-ukrayini-majzhe-5-tys-raket-zelenskyj>

¹⁵ Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 р. № 129-VIII. *Офіційний вісник України* від 10.02.2015 р., № 9, ст. 232.

Міністерству оборони України у межах своїх повноважень сприяти уряду у питанні створення єдиної бази даних доказів вчинення акту агресії РФ проти України, скоєння воєнних злочинів та злочинів проти людяності, які призвели до особливо тяжких наслідків¹⁶.

Щоби притягнути загарбників до відповідальності, українські криміналісти мають зібрати якомога повну базу доказів злочинів РФ. Кожен із доказів воєнних злочинів РФ потрапить також до електронного реєстру, де накопичуються матеріали для майбутніх судових справ¹⁷.

Тож, перед суб'єктами судово-експертної діяльності (далі – СЕД), визначених у ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»¹⁸ (далі – закон про СЕ), стоїть непроста й відповідальна задача із здійснення фіксації та документування вчинених РФ злочинів, проведення відповідних судових експертиз (обстежень і досліджень) задля формування доказової бази щодо кожного з таких злочинів.

Проте, практика ідентифікації зняття злочинів держави-агресора, зокрема, ракетної зброї, засвідчила наявність окремих проблем теоретико-прикладного характеру, які вимагають комплексного наукового осмислення та вироблення легітимного методологічного підходу, що буде сприйматися не лише національними, а й міжнародними інституціями правопорядку. Серед низки питань, пов'язаних із СЕД у сфері ідентифікації ракетної зброї, пропонується розглянути підстави проведення експертизи та суб'єкти залучення експерта.

Підставами проведення судової експертизи відповідно до ст. 7-1 закону про СЕ: 1) судове рішення про проведення судової експертизи; 2) рішення органу досудового розслідування про проведення судової експертизи; 3) договір-замовлення з експертом про проведення судової експертизи; 4) договір-замовлення з експертною установою про проведення судової експертизи;

---

¹⁶ Про комплекс невідкладних заходів щодо практичної реалізації міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України : Постанова Верховної Ради України від 20 березня 2018 р. № 2356-VIII. *Офіційний вісник України* від 13.04.2018 р., № 29, ст. 1014.

¹⁷ Українські криміналісти збирають якомога більшу базу доказів злочинів рф для міжнародного трибуналу. (03.12.2022). URL: <https://podrobnosti.ua/2462542-ukrainsk-kriminalsti-zbirajut-jakomoga-blshu-bazu-dokazv-zlochinv-rf-dlja-mzhnarodnogo-tribunalu.html>

¹⁸ Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

Виходячи з приписів Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК)¹⁹ підставами проведення експертизи можуть бути:

- 1) ухвала слідчого судді про доручення проведення експертизи;
- 2) рішення слідчого або прокурора про проведення судової експертизи;
- 3) договір-замовлення сторони захисту про проведення судової експертизи.

Тож, враховуючи, що стороною кримінальних проваджень щодо порушення законів та звичаїв війни у формі ракетних обстрілів, які завдали надмірних ушкоджень та зайвих страждань цивільним особам, що не беруть участі у бойових діях, та/або цивільним об'єктам без розбору (невибіркові обстріли), з боку захисту є підозрювані військовослужбовці РФ, які віддавали та виконували злочинні накази, наразі єдиною підставою проведення експертизи слід вважати рішення слідчого або прокурора про проведення судової експертизи.

Крім того, оскільки наслідком цих злочинів є матеріальні збитки, які потерпілі не можуть визначити та не надали документи, що підтверджують розмір такої шкоди, розмір шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням, розмір яких має бути визначений, то експертиза має бути обов'язковою. Тобто йдеться не лише обов'язковий характер визначення наслідків ракетного обстрілу – розміру завданих матеріальних збитків предмету злочину (об'єкти цивільного призначення – нерухоме та рухоме майно), а й про їх причину – знаряддя вчинення злочину, яке було використане для цього.

Дійсно, процесуальною підставою проведення судової експертизи є певний документ, який повинен містити сукупність даних, що безпосередньо стосуються і кримінального і експертного провадження.

Так, на підзаконному рівні у п. 1.8. Інструкції Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст) про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень²⁰ встановлено, що підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом.

---

¹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

²⁰ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

Надалі, у зазначеному пункті Інструкції йдеться про зміст, але, по-перше, не вказано зміст чого мається на увазі – процесуального документу чи договору. По-друге, у змісті має обов'язково зазначатися «... її реквізити», але також у неоднозначній формі – уповноваженої особи, особи-замовника, експертної установи чи можливо процесуального документу. Здається, що останній не може супроводжуватися займенником «її», але слід враховувати, що він з'явився після кількох змін та доповнень цього пункту Інструкції.

Так, у 2019 р. йшлося про договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються²¹. Тобто у такій редакції термін «... його реквізитів» міг розглядатися лише по відношенню до договору, експерта чи замовника. Нарешті у 2020 р. з'являється редакція цього пункту, де вже йдеться про «... її реквізити»²².

Отже, шляхом виключень, можна дійти висновку про те, що у чинній редакції Інструкції Мін'юсту термін «реквізити» відноситься до однієї з сторін договору з експертною установою (експертом) про проведення судової експертизи, а саме – замовника (юридичної або фізичної особи).

Більш вдало, на наш погляд, подібний припис сформульовано в Інструкції МВС²³, виходячи з якого термін «реквізити» пов'язується зі змістом процесуального документу або письмового звернення про призначення експертизи. Втім, заради справедливості, слід зазначити, що така редакція практично повністю була тождечною тій, що використовувалася в Інструкції Мін'юсту в редакції від 26.12.2012 р., тобто очевидним був намір уніфікувати відомчі підходи.

Крім того, у чинній редакції Інструкції Мін'юсту не розкривається її назва вказаного процесуального документу, натомість Інструкція МВС дає підстави вважати таким постанову слідчого або прокурора про призначення експертизи. Ці сторони кримінального провадження з боку обвинувачення, які у експертному провадженні отримали назву

---

²¹ Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2019 р. № 563/5. *Офіційний вісник України* від 22.02.2019 р., № 15, ст. 538.

²² Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 24 лютого 2020 р. № 667/5. *Офіційний вісник України* від 13.03.2020 р., № 20, ст. 777.

²³ Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 р. № 591. *Офіційний вісник України* від 19.09.2017 р., № 73, ст. 2254.

«ініціатор», і є суб'єктами залучення експерта для проведення певних видів експертиз, у тому числі й щодо ідентифікації зняття злочинів держави-агресора.

3. Проблемні питання методичного забезпечення дослідження ракетної зброї

Привертаючи увагу міжнародної спільноти до триваючого нарощування РФ воєнного потенціалу на кордоні з Україною, Верховна Рада України звернулася до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОЧЕС, урядів та парламентів іноземних держав і закликала продовжувати підтримувати територіальну цілісність і суверенітет України в рамках міжнародно визнаних кордонів та необхідність мирного вирішення спровокованого РФ збройного конфлікту на основі загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права²⁴. Втім 24 лютого 2022 р. РФ оголосила про проведення «спеціальної воєнної операції» на території України та розпочала повномасштабну збройну агресію.

Прокуратура, СБУ та Національна поліція України (далі – НПУ) щоденно відкривають кримінальні провадження та розпочинають досудові розслідування за фактом ракетних обстрілів окупантами українських міст (ч. 2 ст. 113 «Диверсія», ст. 258 «Терористичний акт», ч. 1 ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК). Проводяться невідкладні слідчі дії для фіксування і збору доказів факту агресії РФ, досліджуються, на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки тощо, об'єкти, явища і процеси з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Одним з проблемних питань в цьому напрямі, а отже і відповідного методичного забезпечення, є визначення виду судової експертизи, за яким має проводитися ідентифікація ракетної зброї РФ, що застосовується нею у збройній агресії проти України.

Зокрема, згаданою Інструкцією Мін'юсту до такого виду експертизи як криміналістична належать, серед іншого, її підвиди, а саме: 1) експертиза зброї та слідів і обставин її використання; 2) вибухово-технічна. При цьому, дослідження ракетної зброї відноситься до

---

²⁴ Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОЧЕС, урядів та парламентів іноземних держав у зв'язку з ескалацією Російською Федерацією безпекової ситуації навколо України : постанова Верховної Ради України від 15 лютого 2022 р. № 2038-IX // *Офіційний вісник України* від 04.03.2022 р., № 18, ст. 958.

першого підвиду судової експертизи. У змісті Інструкції цей підвид вже має назву «Експертиза зброї та слідів її використання», тобто можна зробити висновок, що обставин її використання у межах даної експертизи не досліджуються. Тож, ймовірно, для уникнення варіативності у трактуванні завдань цього підвиду експертизи, у іншому наказі Мін'юсту (далі – Положення) від судової експертизи визначено як «Експертиза зброї», а вид експертної спеціальності, за яким присвоюється кваліфікація судового експерта – «Дослідження артилерійської та ракетної зброї»²⁵.

Що стосується вибухотехнічної експертизи, то така її назва фігурує у загальному переліку експертиз в Інструкції Мін'юсту разом із іншим видом «Експертиза техногенних вибухів», проте у її змісті ці підвиди розглядаються з іншими назвами – «Експертиза вибухових пристроїв», «Експертиза вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу)», «Експертиза дослідження обставин і механізму техногенних вибухів». Більше того, у переліку, наведеному у Положенні Мін'юсту цей вид судової експертизи має назву «Вибухово-технічна», а експертні спеціальності – «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху», «Дослідження обставин і механізму техногенних вибухів». Також відмітимо, що нещодавнім наказом Мін'юсту такий вид експертної спеціальності у його науково-дослідних установах судових експертиз як «Дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу» взагалі виключено²⁶.

В той же час, в системі Експертної служби МВС (далі – ЕС МВС) вибухово-технічна експертиза має три підвиди, що передбачають дослідження: 1) вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу; 2) вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху; 3) обставин і механізму техногенних вибухів.

Завдання цього виду експертизи свідчать про те, що ним досліджується не власне ракета і не її елементи (залишки, фрагменти), а саме ракетоносій, як складова ракетної зброї – пристрій наземного, повітряного, надводного чи підводного базування, з якого здійснювався постріл (пуск) ракетою. Ідентифікація ракетоносія є також важливим експертним провадженням в процесі встановлення осіб, причетних до

---

²⁵ Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>

²⁶ Про затвердження Змін до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Міністерства юстиції України від 12 вересня 2022 р. № 3819/5. *Офіційний вісник України* від 16.09.2022 р., № 72, ст. 4390.

злочинного використання ракетної зброї, але її проведенню передують саме ідентифікація ракети за її компонентами, виявленими на місці падіння.

Зокрема, серед основних завдань експертизи вибухових пристроїв є: – визначення факту вибуху вибухового пристрою на місці події; – визначення виду вибуху; – визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (босприпасів) та визначення класифікаційної категорії пристрою; – визначення потужності вибуху вибухового пристрою; – визначення (опис) конструкції пристрою та способу його виготовлення тощо.

Залежно від завдання, які розв'язуються, експертиза ракети, як елемента ракетної зброї передбачає, у тому числі, й проведення ідентифікаційних досліджень, адже питання, які вирішують за допомогою цієї складової експертизи, є найважливішими під час розслідування кримінальних справ, пов'язаних із застосуванням такого виду зброї. Експертиза ракетної зброї являє собою сукупність експертно-дослідницьких заходів, спрямованих на вивчення цього виду зброї, а також їх частин, механізмів (вузлів) та їх взаємодії з метою отримання достовірної інформації про надані на дослідження об'єкти. Виходячи з надзвичайної важливості ідентифікації ракетної зброї країни-агресора в цілому та її балістичних об'єктів зокрема, конструктивної складності останніх, проведення даного виду експертизи потребує сталого методичного забезпечення.

Фахівцями Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС у співпраці зі спеціалістами Державного підприємства «Конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля» розроблено перше видання практичного посібника «Ідентифікаційний довідник ракетної та реактивної зброї Російської Федерації», зміст якого спрямований на виконання основних завдань та формування відповідей на найважливіші питання під час розслідування кримінальних справ, пов'язаних із застосуванням ракетної та реактивної зброї РФ в агресії проти України²⁷.

Одним з об'єктів ідентифікації є балістичні ракети оперативнотактичних ракетних комплексів «Іскандер», до сімейства якого входять модифікації Іскандер-Е, Іскандер-К, Іскандер-М, що можуть застосовувати широкий набір бойових частин ракет, як то – касетна з дистанційним підривом у повітрі 54 бойових елементів, бетонобійна,

---

²⁷ Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : посіб./ Дніпропетровський НДЕКЦ МВС; ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля» ; за заг. ред. С.Г. Кримчука ; уклад.: В.М. Коротаєв, Р.С. Кірін, М.М. Кушнір, А.С. Ключков, О.В. Овчаров, О.С. Жуган. Київ : ДНДЕКЦ МВС, 2022. 161 с.

осколково-фугасна тощо. Генеральний штаб Збройних сил України (далі – ЗСУ) назвав головні атакувальні платформи ракетних пусків²⁸.

Відповідно до ст. 84 КПК доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є, серед іншого, й висновки експертів.

Як вид судової експертизи, експертиза зброї має достатньо представницьку історію розвитку, так само як і відповідні види експертних спеціальностей. Проте дослідження ракетно-реактивної зброї, яке згідно з Рекомендаціями Мін'юсту, є підвидом експертизи зброї та слідів її використання, набуло такого статусу лише у 2015 р.²⁹.

Подальший аналіз нормативно-правового забезпечення СЕД основних її суб'єктів, якими безумовно виступають науково-дослідні установи судових експертиз (далі – НДУСЕ) Мін'юсту та підрозділи ЕС МВС, засвідчив не тільки наявність певної термінологічної неузгодженості, а й іноді відсутність міжвідомчої уніфікації щодо зазначеного, надзвичайно актуального, для сучасних умов, виду експертного дослідження. Подібна ситуація не додає сталості судово-експертному законодавству України і тому, по-перше, вимагає більшої однозначності щодо видів судових експертиз і досліджень, як на стадії підготовки експертів так і на стадії проведення та оформлення експертних проваджень. По-друге, де жуге відсутність серед експертних спеціальностей в системі МВС дослідження ракетно-реактивної зброї, на нашу думку не є позитивним моментом, адже de facto експерти ЕС МВС мають не тільки великий досвід ідентифікації зброї у зоні проведення АТО і ООС, а й продовжують залучатися до подібних досліджень в умовах повномасштабної збройної агресії. Тож, влітку 2022 р. МВС своїм наказом змінив редакцію видів експертних спеціальностей, до яких увійшло також і дослідження артилерійської та ракетної зброї³⁰.

---

²⁸ Чи закінчуються ракети у Путіна і як довго триватиме ракетний терор проти українських міст? URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zvidki-rosiya-puskaye-raketi-i-koli-zakinchitsya-viyna-novini-ukrajini-50241777.html>

²⁹ Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 р. № 1350/5. *Офіційний вісник України* від 31.07.2015 – 2015 р., № 58, ст. 1921.

³⁰ Про внесення змін до Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.06.2022 р. № 382. *Офіційний вісник України* від 08.07.2022 р., № 53, ст. 3133.

Ще однією проблемою в сфері дослідження ракетної зброї, яка має, перш за все, методологічний характер, вбачається певна складність у розумінні основних завдань дослідження ракетної зброї та орієнтовного переліку вирішуваних питань. Це висновок ґрунтується на наступних положеннях:

1) основними завданнями дослідження ракетної зброї є: 1.1) установлення її належності до ракетної зброї; 1.2) визначення її типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва), способу виготовлення та придатності для використання за призначенням (п. 4.7 Рекомендацій Мін'юсту);

2) об'єктами дослідження є: 2.1) протитанкові ракетні комплекси; 2.2) зенітно-ракетні комплекси тощо (п. 4.8 Рекомендацій Мін'юсту);

3) дослідження ракетної зброї, як правило, потребує проведення комплексної судової експертизи експертною комісією, головою якої призначається особа, атестована як судовий експерт з експертизи зброї та слідів її використання;

4) серед орієнтовного переліку вирішуваних питань наявні такі: 4.1) Чи є наданий об'єкт ракетною зброєю? 4.2) До якого саме типу, зразка, моделі він належить?

Отже, проводячи дослідження ракетної зброї експерт має визначити її тип, вид, модель або зразок. При цьому, останні категорії по відношенню до поняття «ракетна зброя», не завжди знаходять сприйняття не тільки серед експертів зі спеціальними знаннями з різних галузей науки, техніки або з різних напрямів у межах однієї галузі знань, а й, в умовах комплексної судової експертизи, фахівців установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади та інших фахівців, що не працюють у НДУСЕ.

При вирішенні даної проблеми, як уявляється, потрібно виходити, по-перше, з наявності у національному законодавстві таких понять як «зброя»³¹ та «зброя військового призначення»³².

По-друге, слід враховувати зміст національного класифікатора України ДК 020:2016 «Єдиний класифікатор предметів постачання» (затверджений

---

³¹ Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 р. № 200. *Офіційний вісник України* від 07.11.2003 р., № 43, ст. 2287.

³² Про затвердження Порядку розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів такої продукції : постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 234. *Офіційний вісник України* від 06.04.2021 р., № 26, ст. 1275.

наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 20.12.2016 р. № 2095), що ідентичний Багатомовному класифікатору предметів постачання НАТО (NATO Multilingual Supply Classification Handbook, ACodP-2), який у свою чергу відповідає Федеральній системі класифікації постачання США (Federal Supply Classification System, FSC).

По-третє, пропонується розглянути Кодові позначення НАТО (NATO reporting names), що використовуються для умовного позначення та класифікації виробів ракетної техніки виробництва держав ймовірного супротивника, а також класифікації ракетної зброї, впроваджені провідними аерокосмічними та оборонними корпораціями.

В якості прикладу розслідування воєнних злочинів, пов'язаних із застосуванням ракетної зброї, можна навести здійснення Дніпропетровською обласною прокуратурою процесуального керівництва у кримінальних провадженнях за фактом порушення законів та звичаїв війни (ч. 1 ст. 438 КК). За даними слідства, 25.05.2022 р. збройні сили РФ, нехтуючи нормами МГП, здійснили ракетний обстріл одного з промислових підприємства міста Кривого Рогу Дніпропетровської області. Крім того, 24.05.2022 р. країна-агресор нанесла ракетний удар по околицях Дніпровського району. В ході огляду місця подій виявлено фрагменти ворожої ракети³³.

Зовнішній вигляд уламків керованої ракети Х-31ПМ наведено на рис. 1³⁴

Рис. 1. Зовнішній вигляд уламків керованої ракети Х-31ПМ

---

³³ Ракетний удар по промислового підприємства та артобстріл населених пунктів Дніпропетровщини – розпочато розслідування. URL: https://dnipr.gp.gov.ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=313858

³⁴ Над Дніпропетровщиною збили ракету (27.04.2022). URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/27/7342405/>

За повідомленням у прес-служби Полтавської обласної прокуратури правоохоронні органи розслідують понад 20 кримінальних проваджень за фактами ракетних обстрілів військами країни-агресора. Станом на 10 серпня 2022 р. на території області зафіксовано 35 фактів ракетних ударів. Загальна кількість «прильотів» становила 73, із них 54 ракети влучили в об'єкти інфраструктури області. Окрім цього, виявлено уламки 17 ракет та 2 ракети, які впали в полях і не вибухнули. Слідчі Управління СБУ в Полтавській області та Головного управління НПУ в Полтавській області за процесуального керівництва Полтавської обласної прокуратури документують воєнні злочини³⁵.

Подібні досудові розслідування проводяться практично у всіх областях нашої держави, що в більшій чи меншій мірі постраждали від обстрілів з ракетної та реактивної зброї РФ. Для відповідних кримінальних проваджень одним із вагомих процесуальних джерел доказів, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, безумовно є висновки експертів. Проте, як показує практика, цей вид судової експертизи, на наш погляд, має низку проблемних питань, вирішення яких має достатньо актуальний теоретико-прикладний інтерес.

Тож, в методичному аспекті виявлення фактів та обставин, що мають значення для кримінальних проваджень щодо ракетних обстрілів РФ, слід розрізнити поняття «ракетна зброя» відповідно до зазначених видів експертних досліджень наступним чином:

1) експертиза зброї – ракетна зброя є сукупністю технічних пристроїв та предметів багато– та одноразового застосування, призначених для ураження цілей бойовою частиною ракети;

2) вибухово-технічна експертиза – ракетна зброя є носієм ракети, що має одну або кілька вибухових бойових частин (боєголовок, вибухових пристроїв), спеціально призначених для одноразового застосування.

Тобто, у першому випадку досліджується цілісний збройовий пристрій, а другому – його використана спрацьована чи неспрацьована частина. Остання, по суті, є багатокомпонентним боєприпасом, керованим (некерованим) літальним пристроєм, що рухається в просторі за рахунок дії реактивного руху та складається із таких основних систем: – націлювання та/або наведення; – польоту (маневрування); –

---

³⁵ Прокуратура розслідує 20 кримінальних проваджень, за фактами ракетних обстрілів Полтавщини росіянами (10.08.2022). URL: <https://poltavawave.com.ua/p/prokuratura-rozsliduie-20-kriminalnikh-provadhzen-za-faktami-raketnikh-obstriliv-poltavshchini-rosiianami-674782>

руху (ракетний або реактивний двигун); – вибуху (бойова частина, боеголовка та вибухові компоненти).

Подібний висновок ґрунтується й на наявних загальнодоступних та нормативних визначеннях таких термінів як:

- «ракетна зброя» – сукупність різних ракетних комплексів, призначених для ураження наземних, повітряних, морських і позаатмосферних цілей бойовою частиною ракети; окремий ракетний комплекс складається з ракети, що має ядерну або звичайну боеголовку, пускової установки, засобів наведення на ціль, перевірно-пускового устаткування, засобів керування польотом ракети, транспортних засобів й інших пристроїв;

- «зброя військового призначення» – технічні пристрої та предмети, що є видом (складовою) озброєння, які спеціально виготовлені та/або конструктивно призначені виключно для оснащення ЗСУ та інших утворених відповідно до законів військових формувань та правоохоронних органів для забезпечення їх бойової та повсякденної діяльності, не мають іншого цільового призначення (спорт, полювання) і застосовуються разом з боеприпасами або безпосередньо для ураження живої сили противника, знищення його озброєння, військової і спеціальної техніки, руйнування укріплень, споруд та інших об'єктів;

- «вибуховий пристрій» – спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який за певних обставин спроможний до вибуху з утворенням уражаючих факторів, обумовлених дією енергії хімічного вибуху вибухових речовин³⁶;

- «боеприпаси» – артилерійські та стрілецькі, бомби авіаційні та їх складові одиниці, гранати, бойові частини, боеголовки та вибухові компоненти керованих (некерованих) ракет та снарядів, міни наземні та фугаси, міни морські та їх компоненти, торпеди та їх компоненти, бомби глибинні та їх компоненти, військова піротехніка, пристрої підривної, речовини вибухові та порохи, піропатрони та пристосування приводні та їх складові одиниці, інструменти та обладнання спеціальні для знешкодження наземних та підводних боеприпасів, капсулі, підривники,

---

³⁶ Про затвердження Інструкції про поведінку з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 серпня 2019 р. № 691. *Офіційний вісник України* від 18.10.2019 р., № 80, ст. 2753.

вибухові компоненти та інше приладдя для боєприпасів, спеціальне обладнання для експлуатації та обслуговування боєприпасів³⁷.

Наступним проблемним питанням вибухово-технічного дослідження ракет РФ вбачається завдання з визначення їх класифікаційної категорії та ідентифікації як вибухового пристрою, тобто проведення певних частин класифікаційних та ідентифікаційних досліджень.

В цьому зв'язку пропонується звернути увагу, по-перше, на необхідність узгодження завдань збройового та вибухово-технічного видів досліджень ракет щодо визначення їх класифікації. По-друге, провести редагування та визначення змісту класифікаційних ознак ракет у відповідності до легітимних або/та визнаних в цій сфері.

Йдеться, наприклад, про формулювання одного з основних завдань дослідження ракетно-реактивної зброї, наведеного в Інструкції Мініюсту як – «визначення типу, виду, моделі або зразка ракетно-реактивної зброї», а також відповідного вирішуваного питання – «до якого саме типу зразка, моделі ракетної (реактивної) зброї належить наданий об'єкт?». Останнє, у викладенні фахівців Київського науково-дослідного інституту судових експертиз³⁸, дає підстави сформулювати його так: «до якого саме типу, зразку, моделі бойової зброї (ракетної або реактивної) відноситься наданий на дослідження предмет?».

Проте, у будь-яких редакціях зазначені завдання та питання потребують розуміння (визначення) такі категорії як тип, вид, модель, зразок щодо ракетної зброї в цілому та ракет зокрема.

Тож, Україна цілком усвідомлює, що для притягнення РФ до відповідальності за вчинені воєнні злочини та покладення на неї зобов'язання компенсувати шкоду та збитки, необхідно здійснювати фіксацію та документування вчинених злочинів, у тому числі й за участі незалежних міжнародних організацій задля формування доказової бази щодо кожного з таких злочинів відповідно до вимог міжнародних незалежних комісій або судових органів.

На початку 2023 р. у Страсбурзі Європарламент ухвалив резолюцію щодо створення спецтрибуналу для переслідування злочину агресії проти України, за які має відповідати вище керівництво РФ. В свою чергу, ЄС та його члени домагатимуться створення спеціального міжнародного трибуналу для переслідування злочину агресії проти України, скоєного політичним та військовим керівництвом РФ.

---

³⁷ Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#n7>

³⁸ Експертиза зброї та слідів і обставин її використання. URL: <https://kndise.gov.ua/ekspertyza-zbroji/>

Спеціальний трибунал – за аналогією з Нюрнберзьким процесом після Другої світової війни, де судили нацистських лідерів, – має створюватися в тісній співпраці з Україною та міжнародною спільнотою, бажано через ООН, вирішив Європарламент. Подібні трибунали створювалися за рішенням Ради Безпеки ООН і для судового переслідування осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів у колишній Югославії та в Руанді³⁹.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у підсумку проведеного дослідження:

1. Обґрунтовано, що застосування ракетної зброї російськими військовими під час збройної агресії проти України з метою завдання надмірних ушкоджень та зайвих страждань цивільним особам, які не беруть участі у бойових діях, та/або цивільним об'єктам без розбору, є порушенням міжнародного гуманітарного права, а отже – воєнними злочинами.

2. Запропоновано вузьке розуміння поняття «ракетна зброя» як будь-який ракетноносій, що здійснює постріл (пуск) ракетою, призначений або може бути пристосований для цього. Для цілей СЕД запропоновано розглядати поняття «ракета» як багатокомпонентний боєприпас, керований чи некерований літальний пристрій, що складається з систем націлювання та/або наведення, польоту, руху та вибуху.

3. Запропоновано розрізняти поняття «ракетна зброя» залежно від виду експертного дослідження: 1.1) збройова експертиза – ракетна зброя є сукупністю технічних пристроїв та предметів багато– та одноразового застосування, призначених для ураження цілей бойовою частиною ракети; 1.2) вибухово-технічна експертиза – ракетна зброя є носієм ракети, яка має одну або кілька вибухових бойових частин (боєголовок, вибухових пристроїв), спеціально призначених для одноразового застосування; у першому випадку досліджується цілісний збройовий пристрій, а другому – його використана спрацьована чи неспрацьована частина.

4. Встановлено, враховуючи, що стороною кримінальних проваджень щодо порушення законів та звичаїв війни у формі ракетних обстрілів, які завдали надмірних ушкоджень та зайвих страждань цивільним особам, що не беруть участі у бойових діях, та/або цивільним об'єктам без розбору (невибіркові обстріли), з боку захисту є підозрювані військовослужбовці РФ, які віддавали та виконували злочинні накази, наразі єдиною підставою проведення експертизи слід вважати рішення слідчого або прокурора про проведення судової

---

³⁹ Ксенія Польська. Європарламент проголосував за трибунал для Путіна (19.01.2023). URL: <https://www.dw.com/uk/evroparlament-progolosuvav-za-tribunal-dla-putina/a-64448601>

експертизи, яке має оформлюватися їх постановою про призначення експертизи. Ці сторони кримінального провадження з боку обвинувачення, які у експертному провадженні отримали назву «ініціатор», і є суб'єктами залучення експерта для проведення певних видів експертиз, у тому числі й щодо ідентифікації зняття злочинів держави-агресора.

5. Обґрунтовано, оскільки наслідком воєнних злочинів із застосуванням ракетної зброї є матеріальні збитки, які потерпілі не можуть визначити та надати документи, що підтверджують розмір такої шкоди, розмір шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням, розмір яких має бути визначений, то експертиза має бути обов'язковою. Йдеться не лише про обов'язковий характер визначення наслідків ракетного обстрілу – розміру завданих матеріальних збитків предмету злочину (об'єкти цивільного призначення – нерухоме та рухоме майно), а й про їх причину – зняття вчинення злочину, яке було використане для цього.

6. Аргументовано, що у чинній редакції Інструкції Мін'юсту про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень термін «реквізити» відноситься до однієї з сторін договору з експертною установою (експертом) про проведення судової експертизи, а саме – замовника (юридичної або фізичної особи).

7. Проведено аналіз нормативно-правового забезпечення СЕД основних її суб'єктів, який засвідчив не тільки наявність певної термінологічної незгодженості, а й іноді відсутність міжвідомчої уніфікації щодо надзвичайно актуального для сучасних умов виду експертного дослідження ракетної зброї та вибухових пристроїв. Подібна ситуація не додає сталості судово-експертному законодавству України і тому, по-перше, вимагає більшої однозначності щодо видів судових експертиз і досліджень, як на стадії підготовки експертів так і на стадії проведення та оформлення експертних проваджень.

8. Запропоновано при вирішенні проблем, пов'язаних з експертизою ракетної зброї, ракетноносіїв та ракет, виходити, по-перше, з наявності у національному законодавстві таких понять як «зброя» та «зброя військового призначення». По-друге, слід враховувати зміст національного класифікатора України ДК 020:2016, що ідентичний NATO Multilingual Supply Classification Handbook (ACodP-2), який у свою чергу відповідає Federal Supply Classification System (FSC). По-третє, пропонується розглянути NATO reporting names, що використовуються для умовного позначення та класифікації виробів ракетної техніки виробництва держав ймовірного супротивника, а також

класифікації ракетної зброї, впроваджені провідними аерокосмічними та оборонними корпораціями.

9. Обґрунтовано необхідність узгодження завдань збройового та вибухово-технічного видів досліджень ракет щодо визначення їх класифікації, проведення редагування та визначення змісту класифікаційних ознак ракетної зброї в цілому та ракет зокрема у відповідності до легітимних або/та визнаних в цій сфері. Визначення класифікаційної категорії та ідентифікації ракет як вибухового пристрою, тобто проведення певних частин класифікаційних та ідентифікаційних досліджень, повинно спиратися, незалежно від формулювання орієнтовних питань для експерта, на єдиному, однозначному підході до розуміння таких категорій як тип, вид, модель, зразок щодо ракетної зброї в цілому та ракет зокрема.

АНОТАЦІЯ

На за рік збройної агресії (02.2022 – 02.2023) кількість випущених РФ по території України ракет наближається до 5 тис. Подібних масштабів ракетного тероризму планета ще не бачила. Тож, не залежно від того, до якого механізму міжнародного правосуддя прийде антимілітарна світова спільнота для притягнення воєнних злочинців до відповідальності, вітчизняні криміналісти та судові експерти мають зібрати якомога повну доказову базу воєнних злочинів, у тому числі, із застосуванням ракетної зброї, як найбільш руйнівного та небезпечного їх різновиду.

В проведеному дослідженні обґрунтовано, що застосування ракетної зброї з метою завдання надмірних ушкоджень та зайвих страждань цивільним особам, які не беруть участі у бойових діях, та/або цивільним об'єктам без розбору, є порушенням міжнародного гуманітарного права. Запропоновано визначення поняття «ракетна зброя» у вузькому розумінні та залежно від виду експертного дослідження (збройового або вибухово-технічного), а також поняття «ракета» для цілей судової експертизи. Встановлено, що єдиною підставою проведення експертизи є рішення слідчого або прокурора про проведення судової експертизи, що оформлюється постановою про призначення експертизи. Вони виступають ініціаторами залучення експерта для проведення ідентифікації знаряддя злочинів держави-агресора. Обґрунтовано, що експертиза шкоди і збитків, завданих злочинами із застосуванням ракетної зброї, є обов'язковою. Проведено аналіз чинного судово-експертного законодавства, який засвідчив не тільки наявність певної термінологічної неузгодженості, а й іноді відсутність міжвідомчої уніфікації як на стадії підготовки експертів так і на стадії проведення та оформлення експертних проваджень. Обґрунтовано необхідність

узгодження завдань збройового та вибухово-технічного видів досліджень ракет щодо визначення їх класифікації, проведення редагування та визначення змісту класифікаційних ознак ракетної зброї в цілому та ракет зокрема у відповідності до легітимних або/та визнаних національних та міжнародних доробків в цій сфері.

Література

1. Ігнат Ю. РФ вже випустила по Україні понад 4 тисяч різноманітних ракет. (27.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

2. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів іноземних держав стосовно створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України : Постанова Верховної Ради України від 7 жовтня 2022 р. № 2663-IX. *Офіційний вісник України* від 21.10.2022 р., № 82, ст. 5000.

3. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : міжнародний документ Ради Європи від 16.05.2005 р. (ратифіковано з заявами і застереженнями Законом України № 2698-VI від 17.11.2010 р.). *Офіційний вісник України* від 10.06.2011 р., № 41, / № 95, 2010, ст. 3374 /, ст. 1705.

4. Романівка З.Є. *Знаряддя та засоби вчинення злочину за кримінальним правом України* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / – Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2020. – 21 с.

5. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 258/2012 від 14 березня 2012 р. про імплементацію статті 10 Протоколу ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Протокол ООН про вогнепальну зброю), та про встановлення дозволів на експорт і заходів щодо імпорту та транзиту вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї : міжнародний документ Європейського Союзу. *Офіційний вісник Європейського Союзу* від 30.03.2012 р., / L 94 /, стор. 1.

6. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених

гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>

7. Про затвердження Порядку зберігання, обліку, перевезення, охорони та використання вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, спеціальних засобів у Департаменті спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної митної служби України для спеціальної підготовки посадових осіб Державної митної служби України : наказ Міністерства фінансів України 22 квітня 2021 р. № 230. *Офіційний вісник України* від 20.08.2021 р., № 64, ст. 4085.

8. Тимур Короткий, Інна Заворотько. Заборонені засоби та методи ведення бойових дій, які Росія використовує у війні проти України. (13.06.2022). URL: <https://zmina.info/articles/zaboroneni-zasoby-ta-metody-vedennya-bojovyh-dij-yaki-rosiya-vykorystovuye-u-vijni-proty-ukrayiny/>

9. Євросоюз про ракетні обстріли рф: Атаки проти цивільних є воєнними злочинами. (12.10.2022). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3591339-evrosouz-pro-raketni-obstrili-rf-ataki-proti-civilnih-evoennimi-zlocinami.html>

10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. (ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI від 18.08.1989 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України* від 1990 р., № 1, стор. 25.

11. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію : міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 10.10.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text

12. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 12.08.1949 р. (ратифіковано із застереженнями Указом Президії Верховної Ради УРСР від 03.07.1954 р.). *Офіційний вісник України* від 16.04.2013 р., № 27, ст. 942.

13. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

14. Зеленський В. З початку повномасштабної війни Росія випустила по Україні майже 5 тис. ракет. (20.11.2022). URL: <https://ukranews.com/ua/news/896275-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny-rosiya-vypustyla-po-ukrayini-majzhe-5-tys-raket-zelenskyj>

15. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО,

Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 р. № 129-VIII. *Офіційний вісник України* від 10.02.2015 р., № 9, ст. 232.

16. Про комплекс невідкладних заходів щодо практичної реалізації міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України : Постанова Верховної Ради України від 20 березня 2018 р. № 2356-VIII. *Офіційний вісник України* від 13.04.2018 р., № 29, ст. 1014.

17. Українські криміналісти збирають якомога більшу базу доказів злочинів РФ для міжнародного трибуналу. (03.12.2022). URL: <https://podrobnosti.ua/2462542-ukransk-kriminalsti-zbirajut-jakomoga-blshu-bazu-dokazv-zlochinv-rf-dlja-mzhnarodnogo-tribunalu.html>

18. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

19. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

20. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

21. Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2019 р. № 563/5. *Офіційний вісник України* від 22.02.2019 р., № 15, ст. 538.

22. Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 24 лютого 2020 р. № 667/5. *Офіційний вісник України* від 13.03.2020 р., № 20, ст. 777.

23. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 р. № 591. *Офіційний вісник України* від 19.09.2017 р., № 73, ст. 2254.

24. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОЧЕС, урядів та парламентів іноземних держав у зв'язку з ескалацією Російською Федерацією безпекової ситуації навколо України : постанова

Верховної Ради України від 15 лютого 2022 р. № 2038-IX // *Офіційний вісник України* від 04.03.2022 – 2022 р., № 18, стор. 123, ст. 958.

25. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>

26. Про затвердження Змін до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Міністерства юстиції України від 12 вересня 2022 р. № 3819/5. *Офіційний вісник України* від 16.09.2022 р., № 72, ст. 4390.

27. Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : посіб./ Дніпропетровський НДЕКЦ МВС; ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля» ; за заг. ред. С.Г. Кримчука ; уклад.: В.М. Коротаєв, Р.С. Кірін, М.М. Кушнір, А.С. Клочков, О.В. Овчаров, О.С. Жуган. Київ : ДНДЕКЦ МВС, 2022. 161 с.

28. Чи закінчуються ракети у Путіна і як довго триватиме ракетний терор проти українських міст? URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zvidki-rosiya-puskaye-raketi-i-koli-zakinchitsya-viyna-novini-ukrajini-50241777.html>

29. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 р. № 1350/5. *Офіційний вісник України* від 31.07.2015 р., № 58, ст. 1921.

30. Про внесення змін до Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.06.2022 р. № 382. *Офіційний вісник України* від 08.07.2022 р., № 53, ст. 3133.

31. Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 р. № 200. *Офіційний вісник України* від 07.11.2003 р., № 43, ст. 2287.

32. Про затвердження Порядку розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів такої продукції : постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 234. *Офіційний вісник України* від 06.04.2021 р., № 26, ст. 1275.

33. Ракетний удар по промисловому підприємству та артобстріл населених пунктів Дніпропетровщини – розпочато розслідування (25.05.2022) URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/raketnii-udar-po->

promislovomu-pidprijemstvu-ta-artobstril-naselenix-punktiv-dnipropetrovshhini-rozpocato-rozsliduvannya

34. Над Дніпропетровщиною збили ракету (27.04.2022). URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/27/7342405/>

35. Прокуратура розслідує 20 кримінальних проваджень, за фактами ракетних обстрілів Полтавщини росіянами (10.08.2022). URL: <https://poltavawave.com.ua/p/prokuratura-rozsliduie-20-kriminalnikh-provazhzen-za-faktami-raketnikh-obstriliv-poltavshchini-rosiianami-674782>

36. Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 серпня 2019 р. № 691. *Офіційний вісник України* від 18.10.2019 р., № 80, ст. 2753.

37. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#n7>

38. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання. URL: <https://kndise.gov.ua/ekspertyza-zbroyi/>

39. Ксенія Польська. Європарламент проголосував за трибунал для Путіна (19.01.2023). URL: <https://www.dw.com/uk/evroparlament-progolosuvav-za-tribunal-dla-putina/a-64448601>

Information about the authors:

Kirin Roman Stanislavovich,

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor,

Leading Researcher

V.K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine

2, Marii Kapnist street, Kyiv, 03057, Ukraine

Korotayev Volodymyr Mykolayovich,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Honored Lawyer of Ukraine, Director

Dnipropetrovsk Research Forensic Centre of Ministry of Internal Affairs of Ukraine

1, Constructional dead-end street, Dnipro, 49033, Ukraine